آخرین نفس های حمام های شهر بیرجند

گرمابه‌های سرد

الهام رضاپور – روزگاری، روزهای شلوغ و پر سر و صدایی داشتند. گرما و بخار و بوی صابون‌های دست‌ساز قدیمی و مشت و مال دلاک‌های لنگ به کمر.

حمام‌های عمومی یا همان گرمابه‌های سال‌های دور، حدود سه هزار سال قبل برای اولین بار در ایران ساخته شدندوطی این سال‌ها بافرهنگ‌زندگی ایرانی عجین شدند. گرمابه‌ها بافرهنگ خاص خود در جامعه محله‌محور آن دوران، یکی از محل‌های اجتماع مردم و با خبر شدن از احوال دوست و آشنا هم به حساب می‌آمدند. رد گرمابه ها را حتی می‌توان در آوازهای کوچه بازاری پیدا کرد که هنوز هم در خاطر مسن‌تر ها مانده است.

اما دیگر آن دوران گذشته است و الان از حمام‌ها کمتر نام و نشانی باقی است. حالا درهای گرمابه‌ها یکی یکی قفل و زنجیر می‌شوند و مدتی نمی گذرد که بنای آن تخریب می شود و جایش را به برج و پاساژ و پارکینگ عمومی می دهد وماساژورهای برقی هم کار دلاک‌های حمام را برعهده می گیرند.

به گزارش «خراسان جنوبی» در بیرجند و طی همین ده، پانزده سال گذشته بعد از این که حمام های شهر درآمدشان به شدت افت کرد و هزینه هایشان چند برابر شد و بعد از این که مشتری هایشان انگشت شمار شدند، صاحبان حمام ها تصمیم گرفتند کار و کاسبی شان را که سال ها از طریق آن نان می خوردند تعطیل کنند. تا جایی که حالا نه از حمام های پرآوازه شهر خبری هست و نه از صاحبانشان.

• از سحر تا غروب

حمام «سعدی» در ابتدای خیابان «مدرس» یکی از همان حمام هایی است که روزگاری مردم شهر پای ثابت آن بودند و سالهاست که دیگر صدایی از آن بلند نمی شود و غبار فراموشی بر در آن قفل شده است و با این که ساختمان حمام با قدمت بیش از ۵۰ سال پا برجاست اما درش به روی مشتری ها دیگر باز نمی شود. فرزند «منوچهر محمودآبادی» صاحب این حمام می گوید: پدرم سال ها از سحر تا دم غروب در حمام را به‌روی مشتری ها باز نگه می داشت و مردم هم مراجعه می کردند . ۷ کارگر و کیسه کش در حمام کار می کردند اما وقتی بهداشت دستور داد تمام کاشی های حمام باید تعویض شود این موضوع با توجه به وسعت زیاد حمام و هزینه بالای آن و در فرصت کم مقرون به صرفه و برای پدرم امکان پذیر نبود بنابراین همین موضوع منجر به تعطیلی حمام و بیکاری کارگران شد؛ آنها هم بعد از این که بیکار شدند از پدرم درخواست غرامت کردند و پولی برای انجام این کار نماند و از آن سال یعنی حدود ۲۰ سال قبل در حمام باز نشده است.

او خاطراتی از گذشته و آن زمان که در حمام به روی مشتری ها باز بود به یاد دارد. "سحر های ماه رمضان گاهی مشتری ها زودتر از پدرم و وقتی هنوز در باز نشده بود به حمام می آمدند وقتی با در بسته مواجه می شدند به منزلمان که در کوچه پشت حمام بود مراجعه می کردند و بعد هم پدرم در را برایشان باز می کرد تا آن ها حمام کنند؛ یادم هست ،پدرم در ماه رمضان از خیلی ها حتی پول حمام و آبی که ریخته می شد را هم نمی گرفت.

پسر این حمامی قدیمی شهر می گوید: اگر حمایت شویم حاضرم خودم به تنهایی این حمام را دوباره فعال کنم تا مردم استفاده کنند زیرا به نظرم وجود حمام عمومی در شهر یک نیاز است و خیلی ها سراغ چنین مکانی را می گیرند.

پیرزنی خوشرو از اهالی محل که سال ها مشتری این حمام بوده است نیز می گوید: آن زمان که در خانه هایمان حمامی نبود بچه ها را به حمام «سعدی» می بردم. صبح که می شد بقچه لباس را بر می داشتم و تا ظهر حمام رفتنمان طول می کشید وقتی هم که می آمدیم تا مدتی صورت بچه ها گل می انداخت و از فرط سبکی ساعت ها به خواب می رفتند اما حالا حمام خانه ها شیک و لوکس ساخته می شود ولی صفای گذشته را ندارد.

او می گوید: کاش حمام های قدیمی در شهر دوباره رونق بگیرند و یکی پس از دیگری تعطیل نشود.

• خاطراتی از یک حمام

حمام "شیخ برات" را خیلی ها به یاد دارند؛ در خیابان قدس شرقی وقتی کسی سراغ حمامی را می گرفت یکی از حمام هایی که آدرسش را به هم می دادند همین حمام بود. در حمام صبح زود باز می شد و مشتری ها یکی یکی می آمدند ، روستایی ، مسافر ، رهگذر و... بقچه اش را به دست می گرفت و خودش را به یک ساعت حمام آب گرم و مشت و مال اساسی دعوت می کرد و تا مدت ها شارژ بود. اما حالا از این حمام هم خبری نیست چند سالی است تخریب شده و فقط خاطراتش در ذهن مشتری ها باقی مانده است.

حمام «آریا» را هم خیلی از شهروندان به یاد دارند، این حمام در همسایگی مسجد مرتضوی در خیابان «مفتح» بود که ده سالی می شود تخریب شده است و الان به جایش ساختمانی مسکونی در حال ساخت است.

«جلالی نژاد» همسایه دیوار به دیوار حمام که شغلش چلنگری است و حدود ۵۰ سال ،خانه پدری اش چسبیده به دیوار حمام بوده است می گوید: حمام «آریا» بسیار بزرگ و گرم بود و از لحاظ تمیزی حرف اول را می زد و سال ها مشتری های زیادی هم داشت اما هر چه توسعه بیشتر شد مشتری هایش کم شدند و هزینه های حمام هم زیاد شد و دیگر فعالیتش به صرفه نبود. چند کیسه کش حرفه ای هم در این حمام مشغول به کار بودند که الان بازنشسته شده اند.

او از حال و هوای محله در زمان فعالیت این حمام می گوید که مادرها با بچه های کوچک خود صبح به حمام می آمدند و وقتی برمی گشتند حمامی و همسایه ها در کوچه به آنها می گفتند: عافیت باشد!

• نفس های آخر

در این میان اما حمام هایی هم وجود دارند که هنوز چراغشان روشن است البته نفس های آخر خود را می کشند.

گرمابه «مروارید» در محله خیرآباد یکی از آن حمام هایی است که دیگر مثل گذشته گرما و بخاری ندارد؛ سرد شده است و مثل گذشته برو بیایی در آن نیست.

حمامی می گوید: حالا هر خانه برای خود حمام دارد. از حمام‌های عمومی دیگر خبری نیست و همان طور که همه چیز خصوصی و خصوصی‌تر شده، حمام عمومی هم در گذشته مانده است.

داخل گرمابه از صدای ریختن آب و بخار شیشه خبری نیست. سوت و کور و ساکت است و از پشت شیشه اتاقک کوچکی که حمامی در آن جواب مشتری ها را می دهد چند لیف و سفیداب دیده می شود.

«خورشیدی» می گوید: از صبح فقط یک مشتری آمده است و بیشتر مشتری هایی که الان می آیند یا کارگر هستند و یا روستایی.

به گفته او اهالی محله هم چند نفری هستند که در خانه هایشان حمام ندارند و می آیند اما تعدادشان زیاد نیست تا بتوانیم هزینه های آب، برق، گاز و... را بدهیم و شاید همین روزها این حمام هم تعطیل شود.

حرف این حمامی برایم سنگین است؛ اما راست می گوید؛ اکنون تصویری از پدری که با بقچه و فرزندان قد و نیم قد راه حمام را در پیش می گرفت، تنها یک خاطره در ذهن کوچه پس کوچه های محله های قدیمی شهر باقی مانده است.

گرمابه «لعل»، نیز یکی دیگر از حمام های عمومی شهر در خیابان «حکیم نزاری» است که چندین دهه از عمرش می گذرد و تورا به گذشته های دور می برد. با آنکه سکوت همه جا را فرا گرفته ولی می شود صدای شرشر آب و همهمه جمعیت و صدای دست های دلاک که بر پشت مردم فرود می آید را شنید.

یاد کیسه، روشویه، لیف، سنگ پا و خزینه آب زنده می شود. متصدی حمام از اوضاع خراب و نابسامان کار می گوید و چه بسا این که ممکن است هر لحظه این حمام هم همانند سایر حمام های عمومی شهر که روزگاری نامشان معروف بود، تعطیل شود.

به گفته وی ، مسافرانی از این شهر در گذر هستند و ساعاتی را در اینجا اتراق می کنند؛ یا افرادی که دانشجو و سرباز هستند نیاز به حمام دارند و برای استحمام این افراد و آنهایی که هوس مشت و مال و دلاکی می کنند باید فکری برداشته شود.

• حمام چهار درخت

وجود حمام از گذشته های دور در تاریخ بیرجند جزئی از تمدن و پیشینه مردم این شهر بوده است و حمام از جایگاه ویژه‌ای در میان مردم برخوردار بوده و هست و بعد از مسجد، زیباترین معماری را دارد.

در بیرجند حمام چهار درخت در نزدیکی مسجدی با همین نام در یکی از محله های قدیمی شهر نمونه بجا مانده از حمام های قدیمی است که در حال حاضر به عنوان (زورخانه پوریای ولی) برای انجام ورزش های باستانی تغییر کاربری داده است. این حمام در گذشته به (سراب میان ده) مشهور بود و حمام بزرگ شهر محسوب می شد و در جنوب میدان چهار درخت قرار داشت.

حمام مردانه بود و آب آن از قنات (قصبه) تامین می شد. ورودی حمام با طاق کوتاه و چند پله آجری عریض، پایین تر از سطح خیابان قرار دارد. فضای ورودی از طریق یک دالان به سر بینه و سپس به درون بینه راه دارد. در وسط فضای داخل بینه یک هشت ضلعی به عمق یک متر دیده می شود و در طاق نماها سکوهایی برای نشستن ساخته شده است. بینه با یک گنبد کوچک و کلاه فرنگی شکل پوشش یافته است و روشنایی آن از طریق نورگیرهایی تامین و هوای آن تهویه می شده است.

گرم خانه، آتشدان ها، انبار سوخت تون و انبار خاکستر از دیگر فضاهای حمام به شمار می آیند. مصالح به کار رفته در بنا آجر، خشت، گچ، آهک و ساروج است.

این حمام با وجود سبک معماری ویژه و استادانه خود، هیچ گونه تزئینات قابل توجهی ندارد.

• مشتری های آب گرم

خیلی از اهالی، حرف حمام عمومی که می شود، یاد خاطرات آب گرم گذشته می افتند و دوست دارند برای یک بار هم که شده این خاطرات تکرار شود.

«فرازی» درباره لطف حمام های عمومی می گوید: با این که حالا همه در منزل خود حمام دارند اما حمام عمومی با حمام های خانه فرق می کند. هر وقت هوس کنی، می توانی بقچه و حوله را برداری و بروی خستگی بگیری.

«حمیدی» به یاد خاطرات گذشته اش می افتد که ساعت ۶ صبح به حمام می آمد. او می گوید: حمام کردن به خصوص در زمستان ها می چسبید. او از مصرف زیاد آب آن زمان ها یادش می آید و تعریف می کند: خاطرم هست خیلی ها برای کیسه کشی از دوش آب استفاده می کردند و ترجیح می دادند با خیال راحت، چرک تن خود را پاک کنند.

درست است که امروز مردم حمام دارند و گرمابه های عمومی خلوت و یا تعطیل شده اند اما هنوز هم هستند کسانی که دنبال دلاک های قدیمی می گردند و به گرمابه ها نیاز دارند بنابراین می توان با ایجاد جاذبه هایی در ساخت این حمام ها دنبال مشتری های تازه گشت. می توان از همین دلاک های بازنشسته استفاده کرد. هنوز هم مشت و مال طرفداران خود را دارد.

همه اینها را گفتیم تا برسیم به اینجا که حال حمام‌های شهر خوب نیست. یا مخروبه شده اند و یا در انتظار تخریبند.

گرمابه های عمومی و حمام های شهر سوژه هایی هستند که هر روز از کنارشان رد می شویم اما بی توجهیم؛ فراموششان کرده ایم و هیچ وقت فکر نمی کنیم که این نمادهای قدیمی شهر ما کم کم محو و به خاطره تبدیل شوند.

این را سوژه گزارشمان کردیم شاید کسی وسوسه شود و برای نوستالژی هم که شده گرمابه ای بسازد تا مردم کمی با گذشته خود آشتی کنند.

لیست منتخب شعبات فروش روزنامه خراسان

نام سوپر	نشانی	نام سوپر	نشانی	نام سوپر	نشانی
منصور	بلوار جوادیه بین خ ایثار وحدت	دولت	نبش دولت ۳۴ بعد از چهارراه	موسوی	بلوار شعبانیه حد فاصل دولت و نیروی هوایی
سارینا	مهرشهر،بلوار ولیعصر نبش خ امام حسین(ع)	علی آبادی	بین خ ۱۷ شهریور ۱۴ و ۱۶	بهار	بین جمهوری ۳ و ۵
د که رهگذر	سه راه اسدی	سلیملی	مهرشهر ،خ حافظ غربی	ایده آل	بین خ قائم ۶ و ۸
سلام	بین نرجس ۱۵ و چهارراه	اشراق	بلوار شعبانیه،بین دولت و موعود	کاظمی	بین دولت ۴۰ و ۴۲
خورشیدی	بلوار جوادیه نبش خ وحدت پ ۸۳	شعبانیه	بلوار شعبانیه بین نرجس و بقیه اله	قیمت شکن	ابتدای خ نیروی هوایی
سروش	مهرشهر،بین خ ولیعصر ۲۶ و ۲۸	سید	ترمینال	خاطره	خ غفاری ،خ نسرین
گلچین	خ غفاری،روبروی دانشگاه آزاد	حسینی نسب	بین غفاری ۲۶ و ۲۸	آبنوس	خ غفاری، ۲۰متری جرجانی
شبدیز	خ غفاری ۲۶	حسینی	بین غفاری ۱۲ و ۱۴	استانستی	خ غفاری،خ زکریای رازی
رز مارکت	نبش معلم ۵ کنار کانال	شمس	بین معلم ۱۰ و ۱۲	شکوه ۱	خ معلم روبروی مسجد امام حسین(ع)
همندی	نبش باهنر شرقی ۱۸	فروغ	نبش معلم ۴۳	همشهری ۲	نبش معلم ۵۴
پیمان	خ غفاری خ زکریای رازی	ستاره	نبش غفاری ۲	مرتضوی	خ غفاری ،خ شهید آوینی ،نبش پونه ۲
لوازم التحریر ۲۰	نبش معلم ۱۱	لویزان	خ غفاری،بلوار شهید آوینی،اول پونه	نوری مقدم	خ غفاری ،زکریای رازی
سوپر ۷۲۴	نبش معلم ۴۸ نبش کوچه	بزرگمهر	خ غفاری،خ بزرگمهر ،خ دانش	تحریر سیاه و سفید	نبش معلم ۲۱
احسانی	دشت علی آباد نبش نارنج ۷	ولیعصر	بین معلم ۲۱ و ۲۳	نادی	خ شهید آوینی ،بین نیلوفر ۱۰ و ۱۲
خراشادی	خ غفاری،روبروی بیمارستان	جردن	نبش معلم ۴۲	شهروند ۷۲۴	نبش ۷ تیر ۶
ایران تحریر	بین معلم ۱۴ و ۱۶	دکه معلم	خ معلم نرسیده به چهارراه بهداری	نیلوفر	خ غفاری،خ پامچال ۸
مروارید	خ ۱۲ فروردین،نبش ۷ تیر	نوفرستی	خ غفاری ،خ قدس شرقی	لبنیات سادات	خ غفاری شهرک گلها
احمد	خ غفاری ۲ خ نصر	مهیا	خ غفاری نبش پرستار ۴	بهمن	بین غفاری ۲۵ و ۲۷

سوپر مارکت بهاران
۰۹۱۵۱۶۳۴۸۳۶ - ۳۲۴۴۶۸۱۸

نام سوپر: بهاران
آدرس:خ قدس بین قدس ۵ و ۷
تلفن:۰۹۱۵۱۶۳۴۸۳۶